

Inspiratie gids

DE
SAMEN
LEZING

KANTL

© KANTL 2024

Niets uit deze tekst mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur overgenomen of aangepast worden.

Tekst: Martijn Dentant

www.kantl.be

www.litterairecanon.be

www.litterairecanonindeklas.be

① Terug naar het verhaal

De *elevator pitch* bij De Samenlezing.

② Hoe werkt een boekje?

Een overzicht van de vijf fasen van elke lessenreeks.

③ Over de teksten

Waarom we voor deze teksten kozen.

④ Waarom kan het ook op deze manier?

Een verantwoording van de keuzes en de methodiek.

⑤ De vele voordelen van voorlezen

Hoe een oude werkvorm eindelijk waardevol blijft.

⑥ Aan de slag

Hoe zet je de materialen praktisch in in de klas?

⑦ Tot slot

Dankwoord en bronnen.

‘Het belangrijkste is dat je in de lessen Nederlands dingen ontdekt. Dat je wordt meegenomen op een dolle tocht door de taal. Mijn leraar was een fantastische leraar, die zich van de verplichte leeslijst weinig aantrok. En hij las veel voor: héérlijk. Dat mogen ze van mij verplichten in het middelbaar onderwijs: een vast voorleesuur, bij voorkeur op vrijdagmiddag. De leraar moet amper iets voorbereiden, en de leerlingen hoeven geen notities te nemen, want de leerstof wordt niet getoetst. Ze kunnen alleen maar luisteren en wegdromen, maar ze zullen er geweldig veel van opsteken.’

– Tom Lanoye in *De Morgen*, 1 oktober 2022

1

Terug naar het verhaal

5

‘De Samenlezing’ is een uitzonderlijk project dat zowel rijke tekstmaterialen bevat als een handzame didactiek om ermee aan de slag te gaan. Het concept is toegankelijk, aangenaam, zinvol en heel eenvoudig: leerkracht en leerlingen lezen samen een volledig boek of een (aantal) uitgebreid(e) fragment(en), en praten erover. Het is een van de oudste werkvormen die er zijn, en toch wordt hij in de Vlaamse klaslokalen opmerkelijk weinig ingezet.

Dit materiaal is ontworpen om zo veel mogelijk grenzen weg te nemen om samen te lezen en te praten over teksten. Tegelijkertijd is het een uitnodiging aan leraars uit alle onderwijsniveaus en van alle vakgebieden: maak tijd vrij in uw lesprogramma om meer voor te lezen. Om vaker samen met uw leerlingen in een verhaal te duiken en daarover te praten. Om uw leerlingen in contact te brengen met een breed gamma aan teksten die uitdagen, inspireren en verrijken. Zoals Tom Lanoye het hiernaast zegt.

‘De Samenlezing’ bestaat uit een reeks leermiddelen of boekjes. Elk boekje is de basis voor een lessenreeks. Het bevat een aantrekkelijke (maar toch rijke) versie van een Nederlandstalige klassieker, verdeeld in hapklare blokken van een paar minuten, om voor te lezen aan uw leerlingen. Door te antwoorden op prikkelende vragen doorheen de tekst vormen de leerlingen zich een eigen interpretatie van een verhaal, en ontdekken ze de relevantie ervan voor hun eigen wereldbeeld.

2

Hoe werkt een boekje?

Elk boekje uit de reeks *'De Samenlezing'* is opgebouwd rond de tekst van een Nederlandstalige klassieker. Daarbij komt telkens dezelfde aanpak in vijf fases terug. U kiest zelf hoe uitgebreid u elke fase behandelt. Afhankelijk van de gekozen tekst en hoe lang u aan de gesprekken en opdrachten spendeert, kan u rekenen op minimaal twee volle lessen en maximaal zes.

Fase 0: briefing leerkracht

Bij elk boekje hoort een aparte briefing, met een korte samenvatting van het verhaal, wat meer achtergrond bij de tekst, suggesties voor avontuurlijke leerkrachten en aandachtspunten voor het lezen.

Fase 1: samenspraak

Het eerste deel van elk boekje bestaat uit enkele vragen die de thematiek en het onderwerp van het verhaal introduceren. Het zijn vragen en stellingen waarmee leerlingen nadenken over hun eigen ervaringen en hun eigen normen en waarden. Ze zijn bedoeld als kapstokjes voor een eerste gesprek. Laat u de leerlingen eerst in kleine groepjes discussiëren of (be-knopt) zelfstandig schriftelijk voorbereiden, of staat u erop om de discussie samen in de klas te voeren? Dat kiest u zelf! Afhankelijk van de groep en het gesprek dat ontstaat kunt u hier meer of minder tijd aan spenderen.

Fase ②: de samenlezing

Dan volgt de hoofdmoot van de lessenreeks: de klas leest samen, als groep, een volledig boek of een (aantal) uitgebreid(e) fragment(en). De leraar leest de hele tekst voor. Het verhaal is opgedeeld in blokjes van vijf à tien minuten voorlezen (uitzonderlijk wat langer), en elk blokje eindigt op een natuurlijk rustpunt in het verhaal. Na zo'n blokje opent u als leerkracht het gesprek. U kunt daarvoor de suggesties gebruiken, of het gesprek gewoon de vrije loop laten. Langzaamaan ontstaat een gedeelde interpretatie van de tekst binnen de groep.

Fase ③: doorspreken

In de derde fase opent u opnieuw het gesprek met de groep, over de tekst in zijn geheel. Leerlingen delen hun mening en interpretatie, en denken na over wat het verhaal voor hen nu juist kan betekenen.

Fase ④: aan de slag

Elk boekje eindigt met een aantal creatieve suggesties die de leerlingen uitdagen om verder in het verhaal te duiken, en het zich nog verder eigen te maken. Het gaat om opdrachten die leerlingen aansporen om zelf in de pen te kruipen, of op een andere (muzische of beeldende) manier te werken aan een product dat hun eigen interpretatie van het verhaal en de reacties van hun medeleerlingen uitspit.

Tips voor de praktische organisatie van een lessenreeks vindt u op pagina X.

“Laat deze schatkamer niet links liggen. Neem jongeren en hun toekomst serieus en lees. Lees in de klas, lees samen met hen, lees hele boeken of stukken eruit, verleid hen tot lezen met verhalen. Niet enkel verhaaltjes voor het slapengaan, maar ook en vooral verhalen voor het wakker worden in een betere wereld.”

– Ingrid Vander Veken in *De Standaard*, 24 september 2022

3

Over de teksten

In een eerste fase van het project werden leermiddelen uitgewerkt voor vijf literaire klassiekers: *Reynaert de vos*, *Beatrijs*, twee verhalen uit *Max Havelaar* (Saïdjah en Adinda, De Japanse Steenhouwer), *Titaantjes* van Nescio en *Lucifer* van Vondel. Ze werden gekozen uit de lijst van 50+1 teksten uit de literaire canon van de KANTL op basis van enkele criteria: een behapbare lengte die het mogelijk maakt om een ‘volledig verhaal’ binnen een aantal lessen te lezen, een duidelijke plot en de aanwezigheid van universele thema’s die relevant zijn voor jongeren: liefde, rollenpatronen, rechtvaardigheid, macht, zingeving.

In de meeste gevallen kozen we voor een bewerking van het origineel die toegankelijk genoeg is voor een jong, hedendaags en niet bijster ervaren publiek. Geen vereenvoudiging of verschraling van de originele tekst, maar een volwaardige, rijke versie die de leerlingen uitgebreid in contact laat komen met kwalitatief Nederlands. Bij *Reynaert* gaat het om een (bijna) volledige hertaling op rijm. *Saïdjah en Adina* is op vlak van formuleringen licht vereenvoudigd, terwijl *De Japanse Steenhouwer* de originele versie van Multatuli is. Ook *Titaantjes* is volledig en onbewerkt. *Lucifer* is een hedendaagse toneelbewerking, waarin gekozen werd voor ‘natuurlijke’ dialogen, maar waar regelmatig verzen van Vondel zelf komen bovendien. De bewerking blijft verder vrij dicht bij het origineel. Voor *Beatrijs* tenslotte kozen we voor de prachtige, psychologisch uitgediepte prozabewerking van Ed Franck.

Voor de tweede reeks teksten hebben we ook geopteerd voor een selectie van hoofdstukken of ruime fragmenten die niettemin de essentie van het canonwerk als geheel vatten. Zowel qua inhoud als stijl zijn de fragmenten representatief en prikkelend. Ze nodigen evenzeer uit om in klasverband voorgelezen en besproken te worden. Zo werd *Mariken van Nieumeghen* op een aantal hoofdstukken na in zijn geheel opgenomen, in de vertaling van Willem Wilmink, maar werd bij de ridderroman *Walewein* met een selectie uitvoerige fragmenten gewerkt. Voor *De Leeuw van Vlaenderen* kozen we (in een gemoderniseerde spelling) de hoofdstukken die handelen over de Brugse Metten en de aanloop naar de Guldensporenslag. Bij *Pallieter* hebben we getracht om de idylle van plezier, bruiloften en processies in enkele typerende episodes op te roepen, in de sappige taal van de originele editie. Uit de *Nagelaten gedichten* van Paul van Ostaijen werd dan weer een selectie gemaakt van gedichten die het best de vernieuwende kracht van het klank- en taalspel van de dichter anno 1928 weergeven.

Hopelijk geven de toegankelijker versies de leerlingen het zelfvertrouwen en de zin om nadien ook in de originele versies te duiken.

De vragen bij de teksten zijn voornamelijk gericht op tekstervaring. Centraal staan de ervaringen en de meningen van de leerlingen. Veel aandacht gaan naar plot, interpretatie en moreel inzicht, maar ook vragen over structuur, stijl en context passeren de revue.

In de toekomst breiden we ons aanbod verder uit. Uiteraard is de methodiek perfect toe te passen op andere literaire teksten (kortverhalen, poëzie, hele romans) naar eigen keuze.

Waarom kan het ook op deze manier?

De lat niet lager, maar hoger

Lezen is waardevol – daar zijn we als leraren allemaal oprecht van overtuigd. Het verrijkt, verbindt en verandert. Het vergroot woordenschat en taalgevoel, kweekt empathie en sterkt het concentratievermogen – vaardigheden die elke 21e-eeuwse jongere vooruithelpen. Nochtans lezen we met z'n allen steeds minder.

We worden in kranten haast voortdurend met alarmberichten om de oren geslagen. Vlaamse kinderen en jongeren lezen steeds slordiger en oppervlakkiger, en ze vinden het ook steeds minder leuk. Leraars Nederlands – als inspirerende volwassenen nochtans absolute sleutelfiguren in een bloeiende en rijke leescultuur – zijn steeds moeilijker te vinden. Tegelijkertijd klinkt de kritiek op bepaalde vormen van pretpedagogie en de alomtegenwoordigheid van invulboeken in de Vlaamse klaslokalen steeds luider.

Dat er een plaats zou moeten zijn voor literatuur in elk klaslokaal, staat volgens velen buiten kijf – dat bleek uit een enquête van de KANTL uit 2022. Helaas worden literatuurlessen maar al te vaak beschouwd als een vrijblijvend extraatje, en zijn ze in bepaalde onderwijsvormen nagenoeg volledig onbestaande. Ironisch genoeg zijn net in klassen met leerlingen met een talige achterstand of andere thuistaal, of leerlingen uit kansarme omgevingen, de

‘De lat voor jongeren uit een kansarme omgeving mag níét lager worden gelegd, integendeel. Dat is precies wat mijn klasgenoten de das heeft omgedaan. Kansarmoede is juist een extra reden om versterkt te worden, om uitgedaagd en geprikkeld te worden. Om uit de thuiscontext gesleurd te worden en ondergedompeld te worden in een wereld vol romans, symfonieën en sonnetten.’

13

– Amir Bachrouri, voorzitter van de Vlaamse Jeugdraad,
in *Knack*, april 2022

grootste winsten te halen. We zijn het aan die leerlingen verplicht hen op school aan te bieden wat ze thuis niet vinden.

Waarom is lezen zo vreselijk?

Een snelle blik op reacties van weerbarstige lezers uit het project *‘Leesrebellens’* van Mohamed Ouaamari zegt veel over de grootste pijnpunten rond lezen bij jongeren. Ze vinden lezen ‘saai’, ze kunnen zich ‘moeilijk concentreren’ en raken ‘snel afgeleid’. Vaak wordt dyslexie ook als schuldige aangewezen, dat zorgt ervoor dat ‘het moeilijk gaat’. Opvallend is dat veel jongeren aangeven dat ze ‘niet weten waarom’ ze eigenlijk Nederlands krijgen, en dat ze vroeger op de lagere school misschien nog graag lizen, maar ‘sinds de middelbare school’ echt niet meer. Het is lastig dat je ‘de gebeurtenissen niet kunt zien’, dat het zo ‘traag’ gaat, en dat je ‘niets visueel kunt ervaren’. ‘De stilte’ is vervelend; en inderdaad, ‘het is gewoon gemakkelijker om gewoon Netflix op te zetten en te horen wat ze zeggen in plaats van zelf te moeten lezen wat ze zeggen’. Jonge lezers die nog maar weinig hebben ervaren wat een rijkdom een mooi boek lezen kan brengen, zien het vooral als iets lastigs, iets statisch, iets te individueels, te weinig sociaals. Zo wordt iets wat eigenlijk ontspannend en plezierig zou moeten zijn een vermoeiend potje bergop klimmen.

Je kan daar op verschillende manieren op reageren: toch doorzetten en de jonge mensen gedwongen aan het lezen houden, waarmee je het risico loopt de nog bestaande leeslust nog verder de kop in te drukken; proberen te vereenvoudigen door kortere tekstjes en invuloefeningen aan te bieden; of het lezen vervangen door andere activiteiten – spelletjes, gimmicks – die van een literatuurles weliswaar iets fijns en misschien zelfs memorabels kunnen maken, maar die op hun beurt jongeren de kans ontzeggen om hun taalbeheersing écht verder uit te bouwen. Met ‘*De Samenlezing*’ slaan we bewust een andere weg in.

Grondbeginselen

‘*De Samenlezing*’ gaat uit van de volgende grondbeginselen:

- ↘ In de literatuurles moet de tekst centraal staan, en niet vervangen worden door alternatieve activiteiten.
- ↘ De betekenis van een literaire tekst ontstaat uit de dialoog tussen zijn lezers, en kan variëren van groep tot groep. Er is niet één juiste interpretatie van een tekst – ook niet die van de leerkracht.
- ↘ Tekstervaring primeert (hier) op analyse; zo is de literatuurles voor iedereen toegankelijk.
- ↘ Plot en morele vraagstukken zijn krachtige motoren om engagement op te wekken bij tieners.
- ↘ Klassikaal lezen en spreken over teksten is inherent waardevol als werkvorm.
- ↘ Taalleerders pikken het meest op van blootstelling aan diverse rijke teksten die ze begrijpen (*comprehensible input* in het onderzoek van Stephen Krashen). Jongeren die méér rijke teksten lezen en beluisteren, zien hun taalvaardigheid groeien.
- ↘ Een kwalitatieve bewerking van een klassieke tekst kan drempels verlagen en toch een waardevolle leeservaring bieden, zolang het maar gaat om een tekst die rijk is aan taal en betekenis.
- ↘ Iedereen houdt van een goed verhaal.

Inspiratie voor de methodiek

'De Samenlezing' haalt inspiratie uit de succesvolle leesdidactiek van de Britse jeugdschrijver en spreker Aidan Chambers. Die didactiek is terug te vinden in zijn twee publicaties *The Reading Environment* en *Tell Me*, in het Nederlands gebundeld verschenen bij Nbd Bibliion als *Leespraat*. In zijn boeken onderzoekt Chambers hoe we kinderen kunnen helpen 'goed te praten over wat zij hebben gelezen – en niet alleen goed praten maar ook goed luisteren'. 'Praten over wat je hebt gelezen is wezenlijk,' stelt Chambers, 'omdat we pas weten wat we denken als we het onszelf horen zeggen.' Het is immers 'de beste voorbereiding op een zinnig gesprek over andere zaken. Door kinderen aan te moedigen "goed" over hun leeservaringen te praten, help je hen inzicht te krijgen op wat zij met hun leven willen en kunnen.' Leespraat is vooral populair in lagere scholen, maar kan even waardevol zijn bij een publiek van tieners (en volwassenen). Veel van de didactische principes en praktische tips in 'De Samenlezing' zijn dan ook schatplichtig aan de 'Tell me'-didactiek.

Aan de andere kant heeft de methodiek ook veel gemeen met die van het SamenLezen, zoals die in Vlaanderen door het Lezerscollectief verspreid wordt. Het concept is gelijkwaardig: leesbegeleiders lezen samen met een kleine groep een verhaal of een gedicht, en openen dan op een toegankelijke en niet-bedreigende manier het gesprek. Samen lezen is de beste vorm van therapie, zegt psychiater Jan Raes, een van de medeoprichters van het Lezerscollectief. De werkwijze wordt met succes ingezet in allerlei sectoren: er zijn leesgroepen in gevangenissen, armenorganisaties, psychiatrische instellingen, enzovoort. De filosofie haalt de mosterd bij The Reader Organisation van Jane Davis, die met veel succes gelijkwaardige projecten uitrolt in Groot-Brittannië. In de woorden van Davis: 'To share a book in this way can bring insights not available when we read alone. It's as if the author acts as an intermediary, allowing us to broach subjects that there isn't the time or space or intimacy for in the normal pattern of our lives.' Een literaire tekst wordt met andere woorden gebruikt als een 'deur' naar een interessant gesprek over complexe onderwerpen. Hoewel de doelgroep van SamenLezen vaak volwassenen is (niet zelden met kwetsbare achtergronden), zijn de principes ervan even dankbaar in een schoolcontext.

De essentie van deze beide aanpakken is dezelfde: samen een verhaal lezen en erover praten. 'De Samenlezing' combineert vrolijk ideeën uit beide methodieken. Het biedt zowel een uitwerking van een vijf klassieke teksten die inzetbaar is in verschillende doelgroepen, als een concrete manier om er concreet mee aan de slag te gaan.

5

Voorlezen en voorgelezen worden: niets dan voordelen

17

We denken vaak over lezen als een stille, individuele activiteit. Nochtans is onze eerste kennismaking met verhalen en teksten steeds een ervaring die we delen met anderen: we worden voorgelezen door onze ouders en grootouders, begeleiders in de kinderopvang, leerkrachten op school ... Die vroege voorleessessies kunnen mooie herinneringen opleveren, maar hebben vooral ook een enorme impact op onze beginnende taalbeheersing. Ook op de lagere school blijft het voorleeskwartiertje een geliefd onderdeel van de dag. Na de overgang naar het secundair verdwijnt voorlezen naar de achtergrond. Als er nog eens voorgelezen wordt, zijn het vaak korte teksten. En 'zomaar voorlezen' gebeurt vrijwel nooit meer. Toch lijken we op dat vlak wat op onze honger te zitten: niet toevallig kent de markt voor audioboeken en podcasts de laatste jaren een ongekende groei.

Er zijn verschillende redenen waarom het voor alle leerkrachten (niet enkel leerkrachten Nederlands) tóch een goed idee kan zijn om de innerlijke voorlezer wat vaker ruimte te geven. Uit *'Les in lezen. Effectief leesonderwijs voor het basis- en secundair onderwijs in Vlaanderen'*, een overzichtsstudie uit 2022 door onderzoekers aan de Universiteit Antwerpen, bleek dat 'voorleesinterventies met veel interactie' zeer succesvol zijn: 'Allereerst maken de onderlinge relaties tussen de verschil-

lende deelvaardigheden van lezen duidelijk dat er een sterke wisselwerking is. Voor het versterken van begripgerelateerde vaardigheden zoals woordenschat en luister- en leesbegrip zien we dat voorleesinterventies met veel interactie succesvol zijn. Dit heeft niet alleen een impact op de algemene leesvaardigheid bij jonge kleuters maar ook bij oudere leerlingen, zeker als het gaat om leerlingen met een andere thuistaal die de onderwijstaal leren. Bovendien blijken deze voorleesinterventies ook zinvol in het verhogen van leesbegrip bij leerlingen met uitgebreide onderwijsbehoeften (o.a. verstandelijke beperking, Ass ...). Doorgaans gaat het om uitgebreide voorleesinterventies die zich niet tot de voorleesmomenten beperken, maar gekoppeld zijn aan andere activiteiten voor, tijdens en na het voorlezen' (p. 115).

Voorlezen heeft dus een aantal voordelen ten opzichte van individueel lezen:

- ✎ Voorlezen omzeilt drempels, dyslexie en concentratieproblemen in het bijzonder. Iedereen begint op dezelfde plek, en krijgt dezelfde kansen om in het verhaal te duiken.
- ✎ Voorlezen is toegankelijk voor leerlingen van verschillende taalniveaus. Door de prosodie en mimiek van de voorlezer, kunnen toehoorders het verhaal oppikken op plaatsen waar ze anders zouden struikelen.
- ✎ Een opt-out van leerlingen is veel moeilijker; het is een pak lastiger om een stem te negeren dan een blad papier. Zelfs de meest onwillige leerling pikt hier en daar wel iets op.
- ✎ Een stem geeft een persoonlijke, fysieke 'touch' aan een verhaal. Als voorlezer leg je persoonlijkheid in een tekst.
- ✎ Een stem die voorleest creëert een momentum dat leerlingen mee kan sleuren in een verhaal.
- ✎ Het hele proces vraagt weinig voorbereiding van de leerkracht, en nog minder van de leerling.
- ✎ Uit onderzoek blijkt ook dat er nagenoeg geen verschil is in 'leerwinst' op vlak van taalvaardigheid tussen individueel lezen en luisteren naar een tekst. In de hersenen gebeuren dezelfde processen, en woordenschat en kennis van zinsbouw worden op dezelfde manier uitgebouwd.

- ⊘ Voorgelezen worden is een gedeelde, sociale ervaring; het wekt een groepsgevoel op dat leerlingen met elkaar verbindt. Er ontstaat een positieve band tussen voorlezer en luisteraar. Leerlingen voelen zich aangesproken op andere facetten van hun identiteit dan in een klassieke les.
- ⊘ Een stem die voorleest gaat vaak net iets trager, wat de begrijpelijkheid bevordert, en tegelijkertijd de spanning opdrijft. Een hongerig oog slaat al snel stukjes over. Hier volgt de klas het tempo van de stem.
- ⊘ De leerkracht heeft een duidelijke rol als model van expert-lezer; pauzes, intonatie, vertragingen en versnellingen, stemmetjes en andere mondelinge trucjes geven de leerlingen een duidelijker beeld van hoe een tekst gestructureerd is, hoe stijl wordt ingezet om effecten te creëren, en hoe een ervaren lezer een tekst bekijkt.
- ⊘ Voorlezen creëert een ontspannen sfeer. Leerlingen kunnen lekker onderuit zakken op hun stoel, hun gedachten even op pauze zetten, en gewoon luisteren. Voorlezen creëert een rustpunt in een vaak reeds tot aan de nok met prikkels gevulde schooldag.
- ⊘ Voorlezen creëert een gevoel van geborgenheid – er wordt voor je gezorgd.
- ⊘ De leerkracht heeft tijdens het voorlezen meer zicht op hoe de klas het doet, en heeft dus ook voortdurend de kans om in te grijpen: bij protest kan hij of zij in dialoog gaan met de leerlingen, bij te veel lege blikken verduidelijken.
- ⊘ Leerlingen zelf kunnen makkelijker onduidelijkheden aangeven, vragen stellen, of hun ongenoegen laten blijken.
- ⊘ Daarnaast is het ook gewoon een heel aangename manier om tijd met je klas door te brengen.
- ⊘ Door tijd te maken in het programma voor voorlezen, geeft een leerkracht lezen een duidelijke plaats in de klas, en verspreidt hij of zij impliciet de boodschap dat lezen iets is dat inherent de moeite waard is.

Met 'De Samenlezing' daagt u de klas uit om als groep betekenis te geven aan het verhaal dat jullie samen gelezen hebben. Er is daarbij geen enkele interpretatie die primeert op de andere, ook niet die van de leerkracht. De interpretatie van de klas ontstaat in dialoog met elkaar. De vragen in de boekjes zijn suggesties om zo'n groepsgesprek aan te zwengelen. Zodra leerlingen merken dat er geen juiste of foute antwoorden te geven zijn, enkel meningen en reacties op de meningen van anderen – en dat kan even duren! – verdwijnt de drempelvrees. Het geeft een fijn gevoel om serieus genomen te worden en te merken dat je mening gewaardeerd wordt. In een succesvol boekgesprek begint de dialoog een eigen leven te leiden.

De pragmatische leerkracht weet dat geen enkele les helemaal zoals gepland gaat. Als het gesprek toch niet zo vlot loopt, is dat geen probleem. Stel bijvragen, of sla een stukje over. Zegt een leerling niets tijdens het gesprek, is dat geen drama. Hij of zij heeft door gewoon te luisteren en te observeren meer opgestoken dan u denkt.

6

Met De Samenlezing aan de slag

21

Praktische organisatie

- ↳ Zorg er (uiteraard) voor dat u als leerkracht het verhaal (en de briefing) grondig gelezen hebt, en dat u weet waar de belangrijke, verrassende of voor uw groep ‘schokkende’ passages zitten. Zo hebt u een duidelijker beeld van waar de tekst heen gaat, en kunt u daar rekening mee houden tijdens het voorlezen.
- ↳ Zorg dat elke leerling haar eigen exemplaar van de tekst op papier heeft. Sommige leerlingen vinden het leuker om te luisteren, terwijl anderen graag meelesen op papier. Sowieso moet iedereen de mogelijkheid hebben om terug te zoeken in de tekst naar een bepaalde passage.
- ↳ Écht praten over boeken en de gedachten die ze te weegbrengen werkt het beste in een klimaat waarin de leerkracht en de leerlingen zich op hun gemak voelen. Zorg ervoor dat leerlingen kunnen uitspreken, tijd krijgen om even na te denken, en zet zo weinig mogelijk iemand ‘voor het blok’. Luister aandachtig naar wat iedereen te zeggen heeft, en stel bijvragen die de leerling het gevoel geven dat je geïnteresseerd bent in zijn of haar mening. Toleereer geen kinderachtig gedrag. Accepteer dat sommige

leerlingen een dominantere rol zullen proberen op te nemen in het gesprek en ga er gepast mee om. Anticipeer – zeker in het begin – een zekere weerstand en ga daar constructief mee om.

- ↘ Praten over boeken werkt het best in kleine(re) groepen (een tiental leerlingen is perfect), maar kan ook werken in grotere klassen. Het is de moeite om te onderzoeken of u kunt samenwerken met een andere leerkracht, om zo de groep te verdelen.
- ↘ Praten over boeken werkt het best als je elkaars gezicht kunt zien – hou daar rekening mee bij de opstelling van het klaslokaal. Enkele minuten wachten op het vormen van een kring is het waard als de leerlingen daarna tijdens een discussie in elkaars ogen kunnen kijken. Leerlingen hebben geen schrijfmateriaal nodig.
- ↘ Samen lezen is bij uitstek een activiteit waarbij het interessant kan zijn om eens van locatie te veranderen en op een andere plek te gaan lezen.
- ↘ Hoe u de discussies vormgeeft, hangt sterk af van de samenstelling van uw klas en uw eigen ervaring als gespreksleider. Er zijn tientallen manieren om een discussie te managen en te sturen. We verwijzen graag naar *Het didactische werkvormenboek. Variatie en differentiatie in de praktijk* van Jos Winkels en Piet Hoogeveen, waarin verschillende bruikbare gespreksvormen worden voorgesteld.
- ↘ In sommige gevallen is het aan te raden om leerlingen bepaalde vragen te laten voorbereiden in kleine groepjes (of individueel). Bedenk op voorhand wat het prettigst werkt in uw klas.
- ↘ Deel de voorleestijd op in verschillende sessies, om oververzadiging tegen te gaan. De leestijd van de boekjes verschilt sterk, maar aan de meeste bent u wellicht meerdere uren bezig. Een kwartiertje per dag, als ‘beloning’ na ander werk, is bijvoorbeeld perfect mogelijk.

- ! : dit vind ik opvallend
 - ? : ik had iets anders verwacht
 - ?? : dit is vaag, moeilijk, dit snap ik niet
 - ~ : dit doet mij ergens anders aan denken
 - :): dit vind ik mooi, grappig, leuk
- ↘ De opdrachten in de fase *Aan de slag* zijn bewust open gehouden – de leerling krijgt de vrijheid om zijn of haar eigen ding te doen, en de leerkracht krijgt de vrijheid om de ideeën naar eigen goeddunken in te zetten. Hoewel deze opdrachten misschien snel weggezet zullen worden als ‘minder essentieel’, maken ze toch een integraal deel uit van de methode. Ze geven alle leerlingen immers de kans om hun eigen connecties met de tekst te versterken, en de ervaringen uit de lectuur en het gesprek (óf de gedachten die tijdens de gesprekken niet aan de orde zijn gekomen) op papier te zetten. De leerkracht kan hiervoor tijd vrijmaken in de les (wat aan te raden is!), of kan de verwerkingsopdrachten meegeven naar huis. We raden aan de leerlingen zelf te laten kiezen welke opdracht ze willen uitvoeren, maar als u als leerkracht liever één opdracht klassikaal aanpakt en een meer sturende rol opneemt, is dat even goed.

Aantrekkelijk voorlezen

In samenwerking met professioneel vertelster en oud-leerkracht Evi Rosiers maakte *'De Samenlezing'* een audiovisuele spoedcursus voorlezen voor leerkrachten. Die zoomt in op aspecten als intonatie, frasering, pauzes, oogcontact, tempo, enzovoort. Ideaal als opfrissing voor ervaren leraars, en als startpunt voor beginners. Zelfs geweldig om te delen met uw leerlingen! Zie website.

Goede vragen stellen

In *'De Samenlezing'* is het gesprek dat u met de leerlingen voert van groot belang voor de verwerking van het verhaal; het is naast luisteren de belangrijkste component. Zoals hierboven al toegelicht, probeert u met een aantal goed gekozen vragen de leerlingen uit te dagen om hun mening en interpretatie met de groep te delen. In de boekjes staan daarvoor telkens heel concrete richtvragen.

Enkele aandachtspunten:

- ✎ Beschouw de vragen die we aanbieden altijd als suggesties, en nooit als een lijst om af te vinken. Uit elke vraag en elk antwoord van leerlingen zullen zich nieuwe mogelijkheden aanbieden. Neem de tijd om daar ruim op in te gaan.
- ✎ Geef leerlingen voldoende tijd om een antwoord te formuleren. Laat een paar seconden pauze om ze de kans te geven hun antwoorden aan te vullen.
- ✎ Vermijd zo veel mogelijk het vraagwoord 'Waarom?' bij gespreksstarters. Dat geeft leerlingen al van meet af aan het gevoel dat er op die vraag maar één mogelijk antwoord te bedenken is, en kan ze afschrikken om hun ideeën te delen. Beter is te beginnen met 'Vertel mij eens over ...' of 'Wat vind jij van ...?'.

Wie meer wil leren over het stellen van vragen bij literatuur, raden we het boek *Leespraat* van Aidan Chambers aan, en de vragenlijst op de blog van James Durran.

‘Kunnen we in de lessen Nederlands iets zinvollers doen? Via het beste wat onze taal heeft voortgebracht jonge mensen doen inzien dat er een wereld bestaat buiten Facebook en MTV, hen boven hun eigen leefwereld laten uitstijgen. Hen laten ontdekken dat de wereld waarin wij leven er compleet anders uitziet dan die van honderd jaar geleden, maar dat de mens in alle tijden fundamenteel gelijk blijft.’

25

– Paul De Loore, ‘Moet er nog Kaas zijn?’, in: *Ons Erfdeel*, 2013/1

7

Tot slot

Elke klas is anders, elke les is anders, en elke leraar is anders. Hoe u met het materiaal omgaat is uw eigen keuze. Afhankelijk van de groep zullen sommige dingen heel goed werken, en andere iets minder. Misschien slaat het verhaal niet zo goed aan als verwacht, of neemt de discussie een onverwachte wending. Dat is geen probleem. U hebt de tijd genomen om samen met u leerlingen een tijdloos verhaal te lezen, er samen met hen over na te denken en te praten, en te luisteren naar hun interpretatie en mening. U heeft hen serieus genomen, en kennis laten maken met de rijkdom van een goed verhaal. Dat is op zich al een enorme verdienste!

Dank

De KANTL dankt iedereen die gedurende het hele proces zijn mening en expertise gedeeld heeft. We hopen met het project 'De Samenlezing', als onderdeel van het Vlaamse Leesoffensief en met steun van Literatuur Vlaanderen, een steentje bijgedragen te hebben aan een rijker en stimulerender lees- en taalklimaat voor alle Vlaamse jongeren.

26

FAQ's

Zijn deze materialen ook geschikt voor mijn doorstroomklas?

Natuurlijk. Deze boekjes zijn een uitstekend uitgangspunt voor elke onderwijsvorm om kennis te maken met een verhaal. De avontuurlijke leerkracht kan daarna ook bepaalde aspecten van de teksten op een meer tekstbestuderende manier gaan bekijken. Daarvoor bestaat reeds veel materiaal, waarnaar we op onze website verwijzen. In de briefing voor leerkrachten worden ook enkele suggesties gedaan voor sterke klassen om nog dieper in de tekst te duiken.

Zijn deze materialen ook geschikt voor volwassenen?

Jazeker. Enkele van de teksten werden geschreven met een publiek van jongeren in het achterhoofd, maar zijn mooi en rijk genoeg om ook volwassenen leesplezier te brengen. Sommige andere teksten zijn oorspronkelijk voor volwassenen geschreven. U kunt ze dus perfect samen lezen met uw leesgroep.

Kan ik deze methode ook gebruiken voor zelf geselecteerde kortverhalen of andere boeken?

Ja, natuurlijk! U kunt deze manier van werken inzetten voor elk kwalitatief verhalend medium – ook (kort)films trouwens.

Ik ben geen leraar Nederlands, maar ik wil de pakketten toch inzetten in een ander vak. Raden jullie dat aan?

Zeer zeker. Door de open aard van de vragen en de inhoud van de verhalen leent het materiaal zich perfect voor andere schoolvakken of buitenschoolse activiteiten. *‘De Samenlezing’* is uitgesproken voorstander van meer lezen in andere vakken.

Waarom hebben jullie net deze teksten gekozen, en geen andere?

Een onafhankelijke commissie stelde in 2015 in opdracht van de Koninklijke Academie voor Nederlandse Taal en Letteren (KANTL) een eerste ‘Canon van de Nederlandstalige Literatuur’ op – een lijst van 50 essentiële werken uit de Nederlandstalige literatuurgeschiedenis (vanuit Vlaams perspectief). Die lijst werd in 2020 geüpdatet. Eén van de voornaamste doelstellingen van die canon is handvaten bieden voor het onderwijs. De teksten die op dit moment de kern uitmaken van het ‘De samenlezing’-project zijn gekozen uit de huidige lijst van 50; die kregen prioriteit.

Het is altijd verrijkend om leerlingen kennis te laten maken met een ‘klassieke’ tekst. ‘Klassiek betekent niet dat iets oud is,’ zegt Italo Calvino, ‘maar dat het altijd iets te zeggen zal hebben.’ Dit zijn teksten die doorheen de tijd hun waarde hebben behouden, en waarmee je leerlingen de kans geeft hun referentiekader uit te breiden.

Ik wil mijn leerlingen toch individueel en schriftelijk de vragen laten beantwoorden. Wat vinden jullie daarvan? En kan ik dit materiaal als huiswerk meegeven?

U bent de leerkracht, dus u kunt dat helemaal zelf beslissen. Het voorlezen en gezamenlijk overleggen heeft wel een uitgesproken didactische waarde – die voordelen verliest u dan.

Bronnen

28

Calvino, Italo. *Waarom zou je de klassieken lezen*. LJ Veen Klassiek, 2003.

Chambers, Aidan. *Leespraat. De leesomgeving & Vertel eens*. NBD Biblion, 2012.

De Wit, Margot. 'Lezen doe je met elkaar. Leeskringen en groepsmondelingen.' in: *Levende Talen Magazine*, 2017.

D'Hoker, Elke. *Leerlingen en literatuur*. Lannoo Campus, 2022.

Geudens, Astrid e.a. *Les in lezen. Effectief leesonderwijs voor het basis- en secundair onderwijs in Vlaanderen. Rapport onderzoekslijn 1*. Thomas More, Odisee, Universiteit Antwerpen, 2022.

Groos, Paul. *Verhalen voor de klas. Handboek storytelling voor het vo*. Uitgeverij koninklijke Van Gorcum, 2022.

Hoogeveen, Piet & Winkels, Jos. *Het didactische werkvormenboek. Variatie en differentiatie in de praktijk*. Van Gorcum, 2011.

Janssen, Tanja. *Literatuur lezen in dialoog*. Universiteit van Amsterdam, 2009.

Lezerscollectief, *Samen sterke verhalen vertellen*. Uitgeverij Vrijdag, 2015.

Lezerscollectief, *Grenzeloos. Samen sterke verhalen vertellen*. Uitgeverij Vrijdag, 2020.

Macmillan, Angela. *A little, aloud. An anthology of prose and poetry for reading aloud to someone you care for*. Chatto & Windus, 2010.

Schrijvers, Marloes. *Inzicht in jezelf en anderen ontwikkelen in literatuurlessen: een ontwerphandleiding*. Stichting Lezen, 2021.

Stichting Lezen. *Leesbevordering in het mbo. Stand van zaken 2021–2022*. Stichting Lezen, 2022.

Trelease, Jim. *The read-aloud handbook* (8th ed.). Penguin, 2019.

—. *Voorlezen kan iedereen! Handboek met tips, interviews, voorbeelden, klassiekers*. Davidsfonds / Infodok, 2005.

www.lezen.nl

www.iedereenleest.be

<https://jamesdurrans.blog/2017/05/11/michael-rosens-matrix-of-comments/>

<https://nederlands.vakdidactiekgw.nl/wp-content/uploads/sites/4/2019/02/Praten-over-literatuur.pdf>

<https://klassiekersindeklas.nl/chambers/boekgesprekken-begeleiden/>

KaNTL